

льстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості, він забезпечує оптимальний варіант організації навчального-виховного процесу з метою запобігання девіантній поведінці та з метою формування особистості здорової морально, психологічно та фізично. Педагог, який володіє певними компетенціями, зможе виховувати особистості, які вміють знаходити правильні рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях, творців власного і суспільного життя, людей дії, генераторів ідей.

Список використаних джерел

1. Алексеева Л.П. Преподавательские кадры: состояние и проблемы профессиональной компетентности / Л.П. Алексеева, Н.С. Шаболдина. – М.: Мысль, 1994. – 97 с.
2. Зеленкова Н.І. Педагогічна компетентність як складова професіоналізму вчителя / Н.І. Зеленкова // Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць №22. – Спеціальний випуск: Формування професійної компетентності майбутніх педагогів / Редкол.: В.К. Буряк (гол. ред.) та ін. – Кривий Ріг: КДПУ, 2008. – С. 16-21.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя. // Высшее образование сегодня. – 2003 – №5. – С. 4-12.
4. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущих учителей к педагогическому взаимодействию с учащимися / Л.В. Кондрашова. – М.: Прометей, 1990. – 160 с.
5. Кондрашова Л.В. Процесс обучения в высшей школе: учебное пособие / Л.В. Кондрашова. – Кривой Рог: КДПУ, ИВИ, 2000. – 170 с.
6. Нестеров В.В. Педагогическая компетентность: Учебное пособие / В.В. Нестеров, А.С. Белкин. – Екатеринбург, 2003. – 156 с.
7. Ситник О. Професійна компетентність вчителя / О. Ситник // Управління школою. – 2006. – №14. – С. 2-9.
8. Слостенин В.А. Профессионализм педагога: акмеологический контекст / В.А. Слостенин // Педагогическое образование и наука. – 2002. – №4. – С. 4-9.
9. Тёмина С.Ю. Воспитание развивающейся личности: истоки, искания, функционально-ролевые позиции / С.Ю. Тёмина. – М.: Московский психолого-социальный ин-т – Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. – 112 с.
10. Глумачний словник української мови / Уклад. Т.В. Корольова, Л.П. Коврига. – Х.: Синтекс, 2002. – 672 с.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2010р.

УДК 81'25:001.89:347.96

В.В. Александрова
викладач,
Дніпропетровський ДУВС

МОДЕЛІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

У статті розглядається модель перекладу творів у контексті науково-дослідної діяльності майбутнього юриста. Виокремлюються моделі реалізації перекладацької діяльності майбутнього фахівця, підкреслюється роль герменевтичного підходу, що ґрунтується на застосуванні методу розуміння, визначається взаємозв'язок раціонального й емоціонального у процесі перекладання.

Ключові слова: методи перекладу, моделі перекладу, дискурс, ключові слова, інтенція автора, герменевтичний підхід.

В статье рассматривается модель перевода текстов в контексте научно-исследовательской деятельности будущего юриста. Обозначены модели реализации переводческой деятельности будущего специалиста, подчеркивается роль герменевтического подхода, который основывается на применении метода понимания, определяется взаимосвязь рационального и эмоционального в процессе перевода.

Ключевые слова: модели перевода, методы перевода, дискурс, ключевые слова, интенция автора, герменевтический подход.

This article considers the model of texts' interpretation in the context of research activity of future lawyer. It determines models of realization future specialist interpret activity, underlines the role of hermeneutic approach based on cognitive method, reviews interrelation of ratio and emotion in the process of interpretation

Key words: methods of interpretation, models of interpretation, discuss key words, author intention, hermeneutic approach.

Постановка проблеми. Сучасні перетворення в освіті Україні потребують перегляду іншомовної підготовки фахівця у вищих навчальних закладах. Це в повній мірі можна віднести і до професійної підготовки майбутнього юриста. Велику роль відіграє дослідження сутності моделі перекладу творів у контексті науково-дослідної діяльності майбутнього фахівця.

Виникає протиріччя між потребою в реалізації моделей перекладу текстів як предмету наукових досліджень майбутніх фахівців і недостатньою розробленістю цих моделей у царині підготовки майбутніх юристів до професійної діяльності; між потребою в проєкції гуманітарних технологій у процес оволодіння методами перекладу професійних та художніх творів і недостатньою відповідністю змісту існуючих технологій до сучасних вимог щодо підготовки майбутнього юриста.

Виокремлені нами протиріччя свідчать про актуальність обраної нами теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми перекладу текстів культури присвячені праці таких авторів: Х. Вітте, Р. Якобсона, В. Набокова, Ю. Найди, В. Комісарова, В. Хайруліна та інших. У цих працях зазначається доцільність застосування інформативних, герменевтичних моделей та моделей інтерпретації текстів культури, обґрунтовується можливість їх застосування на основі варіативного підходу до змісту зазначених моделей.

Мета дослідження – визначити та проаналізувати моделі перекладу текстів культури у відповідності до умов професійної підготовки майбутнього юриста.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічних, філософських, соціологічних досліджень дозволяє визначитися у змісті поняття “дискурс”, сутність якого в значній мірі зумовлює структуру та зміст моделей перекладу текстів у науково-дослідній діяльності юриста. Зазначимо, що слово “дискурс” походить від лат. *discursus* – міркування, довід, аргумент і означає послідовність мовленнєвих актів, що утворюють зв’язний текст, який розглядається в усій повноті свого вираження й спрямування, з урахуванням усіх позамовних факторів (прагматичних, соціальних, культурних, психологічних), сутєвих для успішної мовленнєвої взаємодії [1, с.38]. Складне динамічне поняття “дискурс” вміщує сутність міркування, доведення, аргументації і розглядає постійне смислотворення на основі ді-

алогу та дискусій. Останнє дозволяє нам включити у взаємодію таке поняття як “комунікативна інтенція”, що передбачає потребу до створення нових смислів, яку здатен задовольнити відповідно створений текст.

Згідно думки автора, комунікативна інтенція переходить в етап сприйняття тексту реципієнтом. У даному випадку мова йдеться про модель одномовного спілкування, але ми робимо спробу уточнити цей акт комунікації за допомогою методу подачі інформації лінійними та нелінійними засобами. Одномовне спілкування безумовно включає елементи формалізації, що відповідає показникам прагматичного підходу. Водночас ми враховуємо той чинник, що одномовний текст теж має свій підтекст, свою внутрішню форму.

Особливо це проявляється в процесі перекладу фахівцем (у нашому випадку юристом) різноманітних текстів. Модель перекладання ґрунтується тепер на етапах аналізу оригінала, коли враховуються об’єктивні показники тексту, з’ясовується домінантна функція тексту, визначаються умови збереження форми й змісту перекладу. Але ж переклад водночас покликаний забезпечити ситуацію впровадження принципу подвійної рефлексії, що передбачає взаємодію формальних компонентів у процесі перекладацької діяльності зі складовими (домінантними функціями) *герменевтичного підходу*. Останній ґрунтується на взаємодії множин смислів, у процесі якої спрацюють механізми відчуження, комбінування, варіювання окремими фрагментами наукового, професійного, художнього мислення [7, С.137-140].

Внаслідок цього формуються нові уявлення, які базуються на осмисленні форми і змісту тексту перекладу, власної рефлексії та рефлексії фахівців.

У зв’язку з викладеним, можна констатувати про доцільність встановлення взаємодії таких ключових понять як “комунікативна інтенція” – “текст” – “переклад” – “герменевтика” – “домінантні функції тексту”.

До структури останніх ми відносимо прагматично-орієнтовані, рефлексивно-орієнтовані, монтажно-орієнтовані компоненти, які забезпечують транспективність часу та простору, синтез між логічними компонентами мислення та елементами постмодерністського мислення. Наприклад: модель перекладу тексту повинна орієнтуватися на риторику, алюзії (опосередкована ідея), софізми.

Інтерпретація тексту лише за мовними ознаками являється недостатньою. Майбутнього юриста в процесі перекладання треба навчити шукати докази, логічно їх розвивати, використовуючи при цьому всі аргументи, що ведуть до правильних висновків. Інтерпретація семантичного образу слова дає недостатню інформацію для аргументації, тому що існують різні системи знаків, які використовуються для передачі цієї інформації. У цьому зв’язку важливо зупинитися на *моделі дедуктивних розмірковувань*. Її структурні компоненти: софістика, в якій помилка надається завуальовано;

розмірковування від загального до часткового (індуктивні методи); інтуїтивний зв'язок часткових тверджень (спонтанні методи).

Застосування такої моделі передбачає необхідність комунікативної організації розуміння наукових концепцій, накопичення особистісних смислів, нашарувань знань і досвіду спілкування в контексті пізнання сучасної субкультури та способів взаємодії між класичними науковими і художніми методами перекладу та методами, що відбивають специфіку закономірностей постмодернізму. В процесі моделювання художньої діяльності механізмами інтеграції є:

- взаємодія логічних компонентів та елементів абсурду;
- синкретичність мислення як показника образного мислення в поєднанні з логічними методами пізнання;
- принцип двоякості тлумачення на основі закону взаємодії твердження і заперечення [10].

У процесі роботи над перекладом текстів значну роль відіграє риторика. Л.Г. Васильєв зазначає, що на побутовому рівні риторика пов'язується в нашій свідомості з проблемою культури мовлення, ораторського мистецтва, софістики [3, с.127]. Запропоновані вченим аргументаційні помилки відрізняються від софізмів тим, що в них помилки продумані й розставлені заздалегідь. Суть у тому, щоб помітити й правильно побудувати аргументацію за правилами логіки. Логіка виступає як формальне й семантичне втілення аргументації. Аристотель досліджував софізми як аргументи для перемоги. Тому ми будемо дотримуватись аристотелевської класифікації софізмів.

Таблиця 1.

Класифікація софізмів за Аристотелем

Мовні софізми (in dictione)	Немовні софізми (extra dictionem)
– неоднозначність	– представлення випадкових властивостей за суттєві (accident)
– амфіболия	– ігнорування конкретних умов й узагальнення поспіхом (secundumquid)
– комбінування слів	– заміна тезису (ignoratio flenchi)
– виокремлення слів	– прийняття спірного як доведеного (petetio principia)
– неправильний акцент виокремлення	– неправильна причина (reducio)
– форма висловлювання	– багато питань

Г.Кахейн поділяє аргументаційні помилки на 9 типів помилок: приховані факти, сумнівна статистика, поспішний висновок, одиничний випадок, непоказовий випадок, сумнівна причина, невідома статистика, неоднозначність. Ряд визначень цих помилок показує, що значення більшості з них буквально. Одиничні випадки можуть представляти собою поспішний

висновок. Непоказові випадки мають місце тоді, коли думка однієї групи видається за думку іншої. Тексти задачі можуть містити в собі одну або кілька аргументаційних помилок [3, С.129-130].

Запропонована *модель перекладу* текстів ґрунтується на технології *роботи над текстами-задачами*, що поділяються на кілька етапів: 1) робота над перекладом тексту; 2) виокремлення слів, які мають культурний компонент значення; 3) аналіз смислу таких слів; 4) інтерпретація тексту; 5) пошук інформації, що веде до отримання множин смислів (час, місце дії, різні умови); 6) співставлення даних про дійових осіб чи групи осіб або предметів (вік, освіта, соціальний статус, умови життя та ін.); 7) побудова структури аргументації знайдених помилок за допомогою зібраної інформації.

Розглянемо *приклад тексту-задачі "Приховані факти"* та аргументацію знайдених помилок: *J.E.Hoover released his 1969 Crime Report a week ago. Last year for the first time there were more arrests in the U.S. for violation of drug laws than for the violation of liquor laws – 223,000 drug offences against 213,000 liquor offences.*

Йдеться про те, що, за даними одного з працівників поліції США, кількість випадків вживання спиртного минулого тижня перевищувала кількість вживання наркотиків. Порівнюються дані 223 тис. проти 213. Помилка в тому, що не можна порівнювати ці дані через наступний прихований факт: незаконним являється будь-який факт вживання наркотиків як марихуана, героїн та ін., але лише деякі дози вживання алкогольних напоїв заборонено. Аргументація помилки будується на цих прихованих фактах.

Розглянемо *приклад тексту-задачі змішаного типу: "Поспішний висновок" + "Приховані факти"*: *U.S. Customs officials justify their method of solving the heroin problem (catching drug smugglers) by citing the fact that heroin seizures are up sharply, from 210 pounds seized in 1969 to 346.8 pounds in 1970, to staggering 1308.85 pounds in 1971.* Ідеться про те, що служба однієї з митних ділянок США схвалила запропонований метод боротьби з наркотиками шляхом затримання злочинців, посилаючись на факти зростання кількості вилученого за останні роки героїну. Помилка в тому, що, по-перше, затримання злочинців не може вирішити проблеми наркоманії. Це поспішний висновок, який спирається на неправильні факти. По-друге, не всі злочинці з героїном були затримані, тому цифри не можна вважати правильними, а у відсотковому відношенні ці цифри можуть свідчити і про погіршення ситуації. Аргументація будується на прихованих фактах, тому висновки по факту робити невчасно.

Ми виходили з того, що структурним компонентом наукової діяльності є *моделювання* (від франц. *modeler* – ліпити, формувати) – метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень (оригінала) іншим, подібним до нього (моделлю) [12, с. 443]. Оскільки ми розглядаємо сутність методів перекладання з однієї мови на іншу, то в якості складової моделювання виникла необхідність застосову-

вати методи аналізу тексту оригінала в умовах поєднання елементів герменевтичного підходу, що передбачає включення питань розуміння й інтерпретації тексту оригінала і питання розуміння та інтерпретації тексту перекладу реципієнтом.

У цьому зв'язку виокремлюють рівні інформаційного запасу, які можна співвіднести з реаліями середовища, цариною реалій професійної діяльності у контексті співвідношення частки та цілого.

У ході тлумачення та перекладу іншомовних текстів доцільно використовувати *паралельні моделі* [6, с.80]. Тому ми вважаємо доцільним оволодівати методами інтерпретації ділових текстів та текстів художньої культури. Переклад різних видів текстів майбутнім юристом впливає на осмислення сутності психологічного стану особистості злочинця, сприяє формуванню знань, умінь, навичок, формуванню культури мислення.

Для нашого дослідження є важливою думка про те, що розуміння тексту означає вилучення з нього інформації й перетворення її в знання. Наголошуємо, що не завжди можна провести паралель між знаннями та розумінням тексту оригінала й тексту перекладу.

Саме для цього доцільно з точки зору підходу до методів перекладу текстів у ракурсі наукових методів пізнання визначитися в сутності інструментарію *проектного моделювання* в процесі професійної діяльності юриста. Проект (від лат. *proiectus* – кинутий вперед) – 1) Попередній, гаданий текст будь-якого документа. 2) План, задум організації, влаштування, заснування будь-чого [12, с.549]. Доцільно скористатися концепцією Р. Міньяр-Белоручева щодо виокремлення семантичної інформації (інтелектуальна інформація, інформація про емоційний стан людини, її ставлення до власних дій та оточуючого середовища) й ситуаційної (інформація про те середовище, де здійснювалася мовленнєва дія) [8, С. 55-57].

Наприклад, лексична одиниця “walkabout” в австралійському варіанті англійської мови означає “блукання аборигенів, що складає частину їх традиційного образу життя”. У британському варіанті англійської мови за останні роки “walkabout” набуло значення “вихід у народ” впливової особи, такої як член королівської родини та ін., її неформальне спілкування з людьми на вулиці [9, с.97].

Розгляд національних варіантів моделей мови (національних діалектів) у контексті наукових досліджень потребує особливої уваги. Найважливіша різниця національних варіантів іноземної мови полягає не в самій мові, а в різниці між суспільними групами, які використовують той чи інший варіант (В. Гак, А. Домашнев, В. Жирмунський, Л. Попова, О. Семенець, В. Ярцева та інші).

Не менш важливим являється вивчення національних образів світу, які складаються з національних словесних образів. У процесі спілкування мова як спосіб існування думки відбивається в мовленні. Мовлення людини, яка говорить іноземною мовою навіть досконало, являється стериль-

ним. Кожна мова, іноземна в тому числі, розглядається як сукупність національних варіантів (в англійській мові це британський варіант, американський, канадський, австралійський та новозеландський).

Для майбутніх юристів особливо важливою є підготовка до реальної комунікації з людьми, які говорять не літературною мовою, а вживають сленг, регіональні й соціальні діалекти, обмежений набір термінів, кліше (стійкі словосполучення), якими користуються представники певного роду діяльності (в тому числі і злочинці). Наприклад, "black-mouth" – в розмовній англійській мові означає "чорноротий", той, хто говорить погані слова, лається. В юридичній термінології це ж слово має значення "наклепник" [5, с.126].

Проведений дослідницький екскурс дозволив виокремити: 1) *трансформаційну модель* перекладу тексту, що передбачає імітацію мовного оригінала тексту і тексту перекладу, дозволяє використовувати методи співставлення і сприяє створенню системи перекладацьких відносин двох конкретних мов; 2) *трьохфазну модель перекладу Отто Каде*, яка передбачає включення механізмів інтуїції, поетапну розкадровку дій, що ґрунтується на кодуванні та декодуванні смислів в умовах визначення певної неоднозначності існування кодів партнерів спілкування; 3) *ситуативно-денотативну модель* (І. Ревзін і В. Розенцвейг), яка ґрунтується на поетапному накопиченні когнітивно-емоційного досвіду з наступним відчуженням деталей. Мова йдеться про важливість описового методу у процесі перекладання метафор, авторських оказіоналізмів; 4) *інтерпретативна модель* передбачає вилучення смислів з мовленнєвих текстів. При цьому оригінал і переклад не обов'язково включають мовні формальні елементи.

Паралельне впровадження цих моделей передбачає застосування буквального перекладу, лексичні, граматичні прийоми, транскрипцію, транслітерацію, калькування, описовий переклад тощо.

Але ж для нашого дослідження є важливим виокремлення ролі моделі, яка ґрунтується на *методах розуміння* текстів культури в процесі перекладацької діяльності [4, с. 20].

В основу вищезазначеного положення покладені концепти герменевтики Ф. Шлейєрмахера і В. Дільтея. Значне місце посідає відображення проблеми щодо закономірностей внутрішньої мови, визначення інструментарію логічного мислення (позамовна структура свідомості); мовна структура свідомості, що є інструментом оперування смислами, взаємодія когнітивного, емоційного та раціонального.

Перераховані вище чинники не вступають у протиріччя з концепціями прагматичного підходу до тексту як явища даного та явища утвореного [2, с.3-6].

П.Волкова погоджується з думкою про те, що існує змістово-фактуальна інформація (ЗФІ), змістово-підтекстова інформація (ЗПІ), змістово-концептуальна інформація (ЗКІ).

ЗФІ може тлумачитися як даний концепт. Його можна перевисловити. Етичний концепт можна створити шляхом співпереживання та самоо-

цінки [4, с. 42]. Тому ЗП є чинником утвореного (компонент мовного і поза-мовного мислення); ЗКІ – чинник даного й утвореного в межах взаємодії частки з цілим.

Виходячи з викладеного, *методом перекладання* є спосіб діяльності на основі закономірностей розуміння. Останні ґрунтуються на взаємодії таких прийомів мислення як кодування та декодування. Це надає можливість констатувати, що структурними компонентами методу розуміння є семантичний, когнітивний, кодуєчий та декодуєчий компоненти, стимулом у даному випадку є ідеальні уявлення, що відображені у самому тексті [4, с.47].

Значну роль у даному випадку відіграють емотивні (викликані емоціями; ті, що виявляють емоції) потенціали лінгвістичних одиниць, які знаходяться у співвідношенні емотивних валентностей ((від лат. *valentia* – сила) –здатність слів сполучатися з певними іншими словами [12, с. 117]).

Зазначимо, що чим більш опосередкованим є поле сприйняття в перекладацькій діяльності, тим більше особистість знаходиться під впливом емоцій. Таким чином, формується *модель інтерпретації текстів культури*, яка може бути використана в процесі викладацької діяльності. Зробимо спробу відобразити цю модель графічно.

Таблиця 2.

Модель планування перекладу тексту

Модель планування перекладу

тексту

Етап змістово-фактуальний
(Прагматичний, вербальний,
мовний).

Етап вилучення змістово-
підтекстової інформації (По-
за-мовно-емоційний).

Етап концептуалізації інтегра-
ції когнітивних емоційних
сми́слів (Кодування та декоду-
вання сми́слів).

Висновки. Переклад посідає значне місце в науково-дослідній діяльності майбутнього юриста, являється частиною його професійної компетентності. Як складний динамічний процес переклад поєднує різні чинники: максимальна наближеність до тексту оригінала вступає у взаємодію з індивідуальними смислами інтерпретатора і враховує особливості іншої мови, культуру і традиції іншого народу.

Переклад розвиває науково-дослідні якості майбутнього фахівця, а саме аналіз, синтез, порівняння тощо.

У процесі перекладацької діяльності відбувається взаємодія різних моделей перекладу: трансформаційних, ситуативно-денотативних, герменевтичних, поліфонічних та інших на основі емоційних та раціональних чинників.

Процес перекладу сприяє накопиченню множин смислів у процесі відчуження, комбінування, варіювання з метою передачі інформації, відповідно до інтенції автора повідомлення, отже, переклад поєднує багато прошарків мислення. Емоції теж вступають у взаємодію з різними смислами.

У своїй роботі ми зробили спробу створити власну модель перекладу тексту, яка враховує передачу вербальних засобів мовлення й когнітивно-емоційних смислів. Подальша перспектива полягає у дослідженні методів розуміння та з'ясування в процесі перекладацької діяльності.

Список використаних джерел

1. Базовый словарь лингвистических терминов; [сост. Л.Столярова и др.]. – К. : Изд-во Гос. акад.руководящих кадров культуры и искусств, 2003. – 193 с.
2. Бахтин М.М. Автор и герой в эстетической деятельности / М.М.Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Худ. лит., 1986. – С.3-6.
3. Васильев Л.Г. К аргументированному содержанию сообщения: взгляд интерпретатора / Л.Г. Васильев // Понимание и рефлексия : материалы Третьей Тверской конференции / ред. Г.И. Богин, А.А. Романов. – Тверь, 1993. – С. 127-133.
4. Волкова П.С. Музыкальные занятия в условиях полихудожественного развития школы : учебное пособие / П.С. Волкова. – Астрахань, 1999. – 100 с.
5. Карабан В.І. Англо-український юридичний словник / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 1088 с.
6. Карманова З.Я. Риторика и рефлексия / З.Я. Карманова // Понимание и рефлексия: Материалы Третьей Тверской конференции/ ред. Г.И. Богин, А.А. Романов. – Тверь, 1993. – С. 78-89
7. Кубрякова Е.С. Герменевтика и проблема понимания отдельных языковых единиц / Е.С. Кубрякова, Ю.Г. Панкрац // Понимание и рефлексия : материалы Третьей Тверской конференции / ред. Г.И. Богин, А.А. Романов. – Тверь, 1993. – С. 127-133.
8. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – С. 55–57.
9. Ощепкова В.В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии / В.В. Ощепкова. – М. ; СПб. : ГЛОССА / КАРО, 2006. – 336 с.
10. Поспелов Д.А. Моделирование рассуждений. Опыт анализа мыслительных актов / Дмитрий Александрович Поспелов. – М. : Радио и связь, 1989. – 184 с.
11. Сдобников В.В. Теория перевода [учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков] / В.В. Сдобников, О.В. Петрова. – М. : АСТ: Восток-Запад; Владимир: ВКТ, 2008. – 448 с. (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия).
12. Словник іншомовних термінів / за ред. О.С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974. – 776 с.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2010р.